

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תפו, פרשת בהר, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בדין תלמיד שחלה

ובו יבואר: א. תלמיד שחלה, מתי מנכין למלמד משכרו. ב. תלמיד ישיבה שחלה, האם מנכין משכר הלימוד. ג. האם יש הבדל אם הקדים שכר ללא הקדים שכר. ד. האם יש הבדל אם חזר ללמוד בסתם, או שתבע שכרו בחזרה, שאינו משלם על החודשים שהיה חולה. ה. מלמד שחלה, והקדים לו התלמיד שכרו, האם מנכה לו על ימי מחלתו. ו. מלמד שחלה, והחזירו בעל הבית בסתם, האם חייב בכל שכרו.

הנידון

"יש לי ישיבה לבחורים מצטיינים, המכסה של הבחורים מאוד מדוקדקת, וכל שנה אני מכניס לישיבה הרבה פחות מהדרישה, בשנה זו נכנס בחור מצטיין, אלא שלאחר חודשיים לימוד, הוא קיבל משבר נפשי, והיה מטופל שבעה חודשים ולא היה בישיבה. לאחר שבעה חודשים הוא חזר כרגיל. האבא של הבחור נתן לי שקים לכל השנה, בחלקם השתמשתי, בחלקם לא השתמשתי, נפשי בשאלתי, האם מגיע לישיבה שכר לימוד על חודשים הללו. יש לציין שאם הבחור לא היה נכנס, היה לי בודאי בחור אחר במקומו".

תשובה

תלמיד שחלה כמה חודשים, אם האב לא ידע שבנו מצוי לחלות, מנכה משכר הלימוד, אפילו אם הקדים שכרו לכל השנה. במה דברים אמורים, שכשחזר הבן ללימוד, אמר האב שאינו מוחל על החודשים שחלה, אבל אם החזירו ללמוד בסתם, מחל על החודשים שהיה חולה, וחייב לשלם אפילו לא שילם מראש.

ביאור התשובה

דין תלמיד שחלה

פסק המחבר (חושן משפט שלד, ד) "מי ששכר מלמד לבנו, וחלה התלמיד, אם אינו רגיל באותו חולי, ואפילו אם רגיל, והמלמד מהעיר ומכיר בו, פסידא דמלמד. אבל אם רגיל בחולי, ואין המלמד מכיר בו,

כגון שאינו מן העיר, פסידא דבעל הבית, ונותן לו כל שכרו משלם" ע"כ. הנה מבואר שאם התלמיד אינו רגיל בחולי, פסידא דמלמד.

ומקור הלכה זו היא מדברי הרא"ש (בבא מציעא ו, ג) בשם רבינו יואל שלמד זה מהגמ' וז"ל "אמר רבא, האי מאן דאוגיר אגירי לדוולא, ופסק נהרא בפלגא דיומא. אי לא הוה רגיל דפסיק, פסידא דפועלים. דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו, לא פועל ולא בעה"ב, א"נ תרוייהו איבעי להו לאסוקי אדעתייהו, פסידא דפועלים. דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וידו על התחוננה. הוה רגיל דפסיק, אי בני מתא ניהו, פסידא דפועלים. בני מתא אחריתא, פסידא דבעה"ב, דאיבעי ליה [לבעה"ב לאיתנויין]. ומכאן פסק רבנו יואל ז"ל מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אי לא שכח דחלה, פסידא דמלמד. ואי שכח דחלה, אי שכח מלמד במתא ומכיר ענין התלמיד, פסידא דמלמד" עכ"ל.

הנה מביא הרא"ש את הגמ' בדין מי ששכר פועלים לשאוב מים מהנהר, ופסק הנהר באמצע היום, דיש לדון, האם יש לחייב את בעל הבית בשכר הפועלים לכל היום, כיון שקרה אונס, או שמא פטור, כיון שלא עבדו כל היום. ואמר רבא, שאם לא רגיל הנהר להפסק, הפסד הפועלים הוא, שכל אונס שלא עלה בדעת בעל הבית והפועלים שיהיה, ההפסד על הפועלים, וכן אם שניהם היו צריכים לעלות בדעתם אונס זה, הפסד פועלים, שהמוציא מחבירו עליו הראיה ויד הפועל על התחוננה. ואם רגיל הנהר לפסוק, אם הפועלים בני העיר, הפסד הפועלים, ואם הפועלים בני עיר אחרת, הפסד בעל הבית, שהיה לבעל הבית להתנות עמהם. ומזה למד ממש אותו הדין בשכר מלמד וחלה בנו.

נמצינו למדים, שאם שכר מלמד לבנו ולא היה ידוע שיחלה, או שניהם ידעו ששכיח שיחלה ולא עשו תנאי, פסידא של המלמד. אבל אם האב ידע ששכיח שיחלה, ולא אמר למלמד, אז ישלם, כי היה לאב לעשות תנאי, ומדלא עשה תנאי, שמע מינא שהתחייב גם באופן זה.

העולה מזה: שכר מלמד לבנו, וחלה הבן באמצע השנה. אם לא היה ידוע שיחלה, או שניהם ידעו ששכיח שיחלה ולא עשו תנאי, פסידא של המלמד. אבל אם האב ידע ששכיח שיחלה, ולא אמר למלמד, אז ישלם, כי היה לאב לעשות תנאי, ומדלא עשה תנאי שמע מינא שהתחייב גם באופן זה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מי הוא גדר המוציא מחברו

אבל יש לעיין מה הדין באופן שהאב פטור מלשלם למלמד, אבל שילם האב שכרו מראש לכל השנה, האם בנידון זה נחשב האב מוציא, ויהיה הדין להפך, שאין האב יכול להוציא אלא באופן שרק המלמד ידע ולא האב, אבל באופן שהם שוים האב לא יוציא מהמלמד. או דלמא מה ששילם מראש הרי זה רק פקדון, וכיון שמספק אין יכול המלמד להוציא ממנו ממון, חייב להחזיר לו, והוא הדין יש לשאול בפועל ובעל הבית, ששילם בעל הבית לפועל שכר מראש, האם באופן זה נחשב בעל הבית מוציא.

והנה בדין מלמד שחלה מבואר ברמ"א (חושן משפט שלג, ה) שבאופן שיש הפסד לפועל, אם קיבל כבר שכרו אין מנכה לו, והיא תשובות מיימוניות (קנין סימן לא) מתשובות מהר"ם מרוטנבורג, שגילה לו בעל החלום כשהיה אסור במגדל אנזיסהיים, אבל הש"ך (שם, ס"ק כה) תמה על דבריו, וכתב שדברי חלומות אין מעלין ואין מורדין, ואין הבדל בין אם הקדים שכר ללא הקדים, ואפילו הקדים שכרו צריך הפועל להחזיר לבעל הבית. ובפתחי חושן כתב (חלק ד שכירות, פרק יא, הערה ג) וז"ל "וכתב הגרש"א אלפנדי שדעת הר"מ היא דעת יחיד, ואף קים לי אינו יכול לומר בזה" עכ"ל.

והנה כל זה הוא דוקא בחלה הפועל, אבל בחלה התלמיד באופן שפטור האב לשלם, בודאי אין בכך כלום שהקדים שכרו, דדוקא בפועל שהקדים שכרו, אמרינן שקנהו בשכר זה, כמבואר בראשונים, שזה הטעם שמועיל שהקדים שכרו, כמו בעבד עברי שהקדים שכרו וקנהו כבר, ומזל של בעל הבית הוא, שהפסיד, אבל לענין להיות תפוס בממון שאינו שלו, בודאי אין הבדל בין הקדים שכרו ללא הקדם שכרו, והמוציא מחברו עליו הראיה, לפי זה אפילו אם שילם האב במזומן לכל השנה צריך ראש הישיבה להחזיר לאב מה שקיבל.

העולה מזה: באופן שהאב פטור לשלם אם נאנס בנו, חייב ראש הישיבה להחזיר לאב את הכסף, אפילו אם שילם לו במזומן מראש. ואף על פי שמהר"ם מרוטנבורג פסק, שבאופן שחלה המלמד, וצריך המלמד להפסיד, אם שילם לו מראש פטור המלמד, שאני התם שקנה את המלמד בכסף זה, ומזלו גרם שחלה, מה שאין כן בחלה הבן. זאת ועוד, שרוב פוסקים חולקים על מהר"ם מרוטנבורג גם בחלה המלמד, וסוברים, שאפילו שילם מראש מפסיד המלמד.

חזר ללימוד ולא תבע החזר הוי מחילה

אבל מטעם אחר יש לדון שראש הישיבה לא מנכה משכרו, דהנה פסק הרמ"א (חושן משפט סימן שלג, ה) בדין מלמד שחלה "ואם חזר בעל הבית וקבלן לאחר שעבר האונס, סתם, וחזרו ועשו אחר כך מלאכתן, צריך לשלם להן כל מלאכתן ואינו מנכה להן כלום" ע"כ, והוא שיטת הרא"ש ועוד ראשונים, שכיון שקיבל בסתם מחל, ופסק הסמ"ע (שם, ס"ק יט) וז"ל "והוא הדין למלמד שחלה כו'. ונראה דגם במלמד, אם חזר בעל הבית וקיבלו בסתם ולא אמר לנכות לו, דצריך לשלם כל שכרו, דזיל בתר טעם דעבד דאמרינן מדלא התנה מחל לו, ה"ה במלמד" עכ"ל, מבואר שבמלמד שחלה וקיבלו בעל הבית בסתם מחל, ויש לברר האם אמרינן כן גם בתלמיד שחלה.

והנה בפרישה (חושן משפט סימן שלד) כתב וז"ל "וחלה התלמיד כו'. עיין לעיל בסימן של"ג ס"ג שכתב בשם הרא"ש שחלה העבד שקבלו רבו אחר כך סתם, דצריך לשלם לו אחר כך משלם, וכתבתי שם דהוא הדין לחלה המלמד עיין שם בשלחן ערוך (ס"ה) ובסמ"ע (ס"ק יט), ולכאורה היה נראה דיש לומר בו גם כן בחלה התלמיד, עיין שם ודו"ק" עכ"ל, [וזה כוונתו בסמ"ע סימן שלד ס"ק יב שכונתו לפרישה, ויש שם טעות סופר], מכל מקום מבואר שפשיטא לסמ"ע, שכיון שקיבל את המלמד ולא תבע לנכות לו השכר מחל, לפי זה הוא הדין בנידון דידן, אם קיבלו בסתם, והאב לא מחה, אז אמרינן דמחל.

העולה מזה: אם חלה המלמד באופן שצריך לנכות לו משכרו, וחזר בעל הבית וקיבלו בסתם, ולא אמר לו שינכה לו משכרו, הוי מחילה. וכן הדין בחלה התלמיד, באופן שמפסיד התלמיד וחזר ללמוד עם המלמד ולא אמר שינכה, אמרינן דמחל.

פסק דין

לאור המבואר בדין הנ"ל, אם האב ידע שבנו במצב נפשי רעוע ועלול להתמוטט, בודאי האב חייב לשלם, אבל אם האב גם לא ידע, הרי הם שוים והמוציא מחברו עליו הראיה, לפיכך מפסיד המלמד דהיינו הישיבה, את כל החודשים שלא למד, ואפילו אם שילם האב מזומן מראש צריך להחזיר לאב. אבל אם כאשר חזר הבן לא אמר האב שצריך להחזיר לו כסף, אמרינן שמחל לו.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דינים העולים:

מרוטנבורג גם בחלה המלמד, וסוברים, שאפילו שילם מראש מפסיד המלמד.

ג. אם חלה המלמד באופן שצריך לנכות לו משכרו, וחזר בעל הבית וקיבלו בסתם, ולא אמר לו שינכה לו משכרו, הוי מחילה. וכן הדין בחלה התלמיד, באופן שמפסיד התלמיד וחזר ללמוד עם המלמד ולא אמר שינכה, אמרינן דמחל.

ד. תלמיד שחלה כמה חודשים, אם האב לא ידע שבנו מצוי לחלות, מנכה משכר הלימוד, אפילו אם הקדים שכרו לכל השנה. במה דברים אמורים, שכשחזר הבן ללימוד, אמר האב שאינו מוחל על החודשים שחלה, אבל אם החזירו ללמדו בסתם, מחל על החודשים שהיה חולה, וחייב לשלם אפילו לא שילם מראש.

א. שכר מלמד לבנו, וחלה הבן באמצע השנה. אם לא היה ידוע שיחלה, או שניהם ידעו ששכיח שיחלה ולא עשו תנאי, פסידא של המלמד. אבל אם האב ידע ששכיח שיחלה, ולא אמר למלמד, אז ישלם, כי היה לאב לעשות תנאי, ומדלא עשה תנאי שמע מינא שהתחייב גם באופן זה.

ב. באופן שהאב פטור לשלם אם נאנס בנו, חייב ראש הישיבה להחזיר לאב את הכסף, אפילו אם שילם לו במזומן מראש. ואף על פי שמהר"ם מרוטנבורג פסק, שבאופן שחלה המלמד, וצריך המלמד להפסיד, אם שילם לו מראש פטור המלמד, שאני התם שקנה את המלמד בכסף זה, ומזלו גרם שחלה, מה שאין כן בחלה הבן. זאת ועוד, שרוב פוסקים חולקים על מהר"ם

